

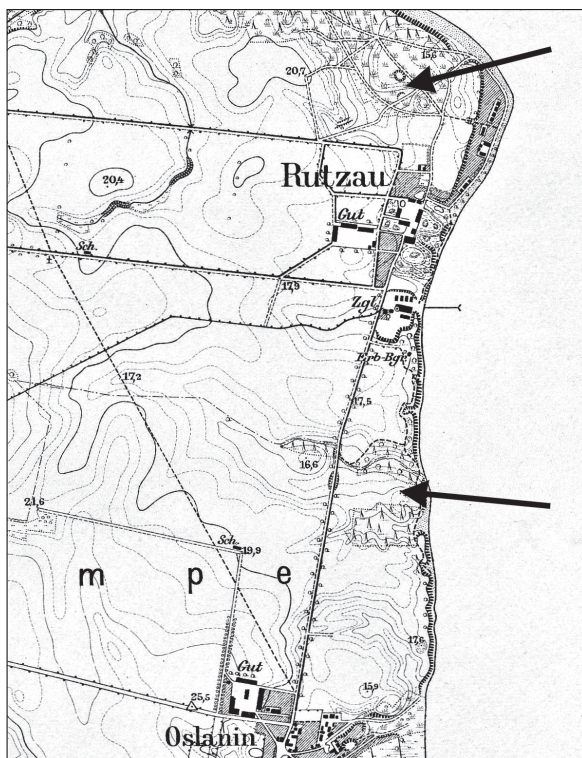
DANUTA KRÓL

STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE W NADMORSKIM KRAJOBRAZIE KULTUROWYM NA PRZYKŁADZIE OSŁONINA I RZUCEWA, GMINA PUCK¹

Definicje krajobrazu kulturowego zawsze dotyczą relacji: środowisko i człowiek na przestrzeni wieków. Obecnie krajobraz kulturowy jest definiowany jako „historycznie ukształtowany fragment przestrzeni geograficznej, powstały w wyniku zespolenia oddziaływań środowiskowych i kulturowych, tworzących specyficzną strukturę, objawiającą się regionalną odrębnością, postrzeganą jako swoista fizjonomia” (Kobyliński 2014, s. 13). Jednym z elementów „budujących” krajobraz kulturowy są stanowiska archeologiczne, zwłaszcza te widoczne na powierzchni ziemi, jak: kurhany, grodziska czy osady o własnej formie krajobrazowej. W strefie nadmorskiej znajdujemy je przy krawędziach klifowych wysoczyzn morenowych, dolinach i ujściach rzek lub pod wodą. Znajdują się one w różnym stanie zachowania i zagospodarowania. Stanowiska archeologiczne położone w strefie nadmorskiej są szczególnie podatne na zniszczenia. Z jednej strony to czynniki naturalne, jak osuwanie się klifów, z drugiej działalność człowieka. Atrakcyjne tereny nadmorskie z powodów oczywistych poddawane są dużej presji inwestycyjnej. Dlatego też ich ochrona i zagospodarowanie to wyzwanie dla konserwatorów zabytków, archeologów, konserwatorów przyrody, instytucji zajmujących się ochroną brzegu morskiego, samorządów lokalnych i właścicieli terenów.

Na przykładzie dwóch stanowisk położonych nad Zatoką Pucką (ryc. 1) chcemy pokazać stan ich zachowania, ochronę konserwatorską oraz zagospodarowanie. Obiekty te zlokalizowane są na terenie gminy Puck, w granicach Nadmorskiego Parku Krajobrazowego, Obszaru Natura 2000 i w strefie ochrony brzegu morskiego.

¹ Artykuł jest poszerzoną wersją prezentacji posterowej, przedstawionej w czasie konferencji „Konserwacja zapobiegawcza środowiska 6. Architektura jako element krajobrazu”, Warszawa 24–25.10.2016, org.: Instytut Historii Sztuki Uniwersytetu Warszawskiego i Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.

Ryc. 1. Lokalizacja stanowisk archeologicznych w Osloninie, stan. 2 i Rucewie, stan. 1, na mapie z 1910 roku Ark Reda (źródło: maps.mapywig.org, dostęp 25.06.2017)

Fig. 1. Situation plan of archaeological site in Rucewo (site 1) and Oslonino (site 2) on a map Ark Reda from 1910 (link : maps.mapywig.org)

Oba stanowiska są wpisane do rejestru zabytków woj. pomorskiego: Rucewo stan. 1 – decyzja nr C-485 (stary nr 400/A) i C-538 (stary nr 445/A), Oslonino – decyzja nr C-188 (stary nr 150/A). Cechą charakterystyczną krajobrazu w tym rejonie są strome brzegi klifowe, czyli falezy (ryc. 2). Powstają one w strefie brzegowej obszarów lądowych na skutek erozji morskiej – abrazji. Wiesław Subotowicz (1982, s. 6, ryc. 2 – szkic) wyróżnia klify aktywne, na których zauważane są procesy osuwiskowe i rozmywania, oraz klify martwe.

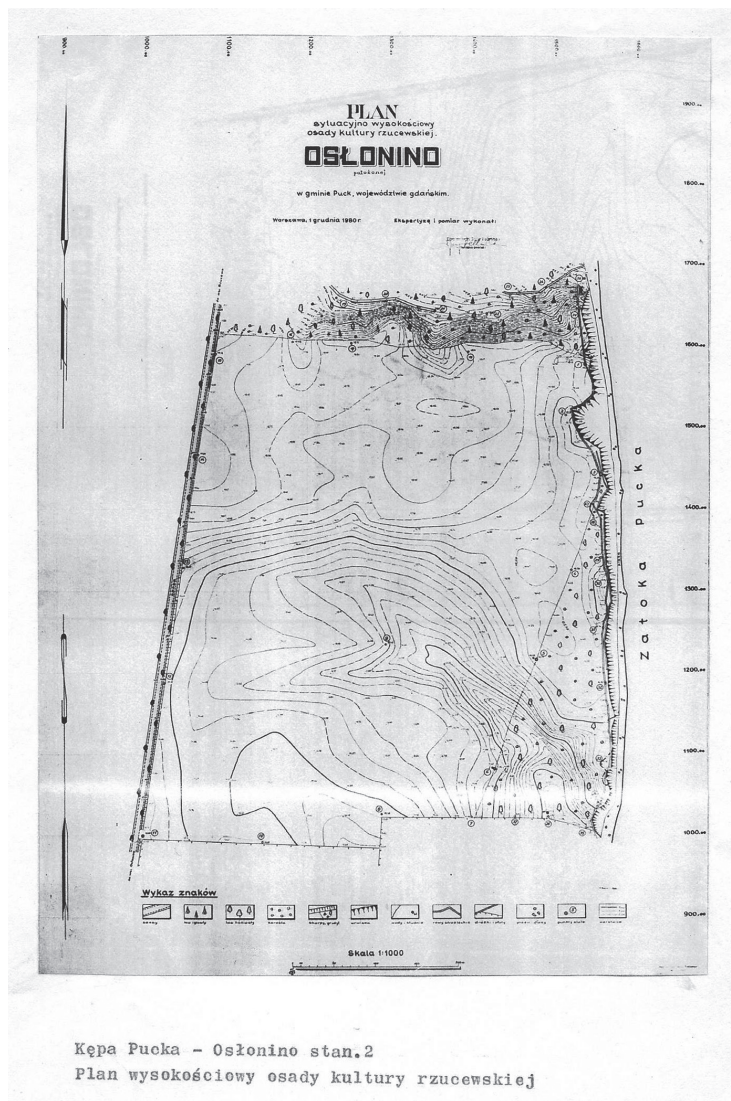

Ryc. 2. Brzeg klifowy Zatoki Puckiej

Fig. 2. Cliff shore of Puck Bay

STANOWISKO W OSŁONINIE (STAN. 2)

Położone jest w pasie wzgórz morenowych Kępy Puckiej, przylegających od wschodu do brzegu zatoki; jego granicą jest stromy brzeg klifowy o wysokości 16 m n.p.m. (ryc. 3). Północną granicę osady stanowi forma dolinna o cechach typowych dla parowu, z dwoma systemami terasowymi. Jeden z nich znajduje się na wysokości 8 m n.p.m., drugi na wysokości 14 m n.p.m. Od południa i zachodu zaplecze osady stanowi morena denną, opadająca w kierunku południowym (Drwał, Gołębiewski 1982).

Ryc. 3. Plan wysokościowy stanowiska 2 w Osłoninie, gmina Puck

Fig. 3. Contour map of Osłonino site

Ryc. 4. Osłonino stan. 2, gmina Puck. Widok na warstwę kulturową w profilu klifowym
Fig. 4. Site 2 Osłonino. Archaeological layer exposed in the cliff section

Stanowisko odkryto w 1958 roku w czasie obserwacji profilu klifowego, w którym zarejestrowano warstwę kulturową z fragmentami naczyń glinianych. Badania wykopaliskowe prowadzone były przez pracowników Muzeum Archeologicznego w Gdańsku w latach 1964–65, 1977 i 1979–1983 (Szwed 1968, s. 17; Król 1992, s. 293). Miały one na celu wykonanie dokumentacji archeologicznej odsłanianych, w wyniku osuwania się klifu, obiektów i warstw kulturowych (ryc. 4). Warstwę kulturową zarejestrowano ok. 50 cm od powierzchni ziemi (Szwed 1968, ryc. 2). Natomiast w 1983 roku w wykopie zlokalizowanym bezpośrednio przy klifie odkryto fragment prostokątnego paleniska (ryc. 5). W 1977 r. pracownik Muzeum Archeologicznego w Gdańsku Kazimierz Dampz wykonał lak profil widocznej w profilu warstwy kulturowej (Dampz 1985, s. 195). W czasie badań wykopaliskowych odkryto: ślady chat słupowych, palenisk i liczny materiał ceramiczny i krzemienisty. W jednej z chat znaleziono, poniżej poziomu użytkowego, amforę glinianą z wyrobami bursztynowymi (Król 2009, s. 332). Większość obiektów zajmowała obszar wyższej, czternastometrowej terasy. Osada datowana jest na okres późnego neolitu (Król 1991, s. 79). Istotnym pytaniem dla ustalenia obszaru zajmowanego przez osadę było określenie, jaka część wysoczyzny została zniszczona przez wody zatoki. Autorzy charakterystyki geomorfologicznej i hydrograficznej określili, że „rozległość osady w kierunku wschodnim nie mogła przekraczać 100 do 150 m” (Drwał, Gołębiowski 1982). Potwierdza to m.in. młoda

Ryc. 5. Osłonino stan. 2, gmina Puck. Palenisko prostokątne przy brzegu klifowym
 Fig. 5. Site 2 Osłonino. Rectangular fire place at the verge of the cliff

forma klifu, wąska i płytko położona platforma abrazyjna. Potwierdzają to też ostatnie badania geomorfologiczne, z których wynika, że erozja morska zboczy Wysoczyzny Puckiej rozpoczęła od 5000–4000 lat temu (Miotk-Szpiganowicz, Uścińowicz 2016, s. 63). Jak wynika z wieloletnich obserwacji osłoninśkiego klifu, jest on nadal niszczone przez wody zatoki i osuwanie górnych części wysoczyzny (Zaleszkiewicz, Koszka-Maróń 2005, s. 59, ryc. 14). Północna część stanowiska jest zalesiona – stanowi własność Lasów Państwowych (Nadleśnictwo Wejherowo), natomiast w części południowej prowadzona jest działalność rolna, jest to teren prywatny.

STANOWISKO W RZUCEWIE (STAN. 1)

Osada położona jest bezpośrednio nad Zatoką Pucką, zajmuje obszar tzw. Cypla Rzucewskiego. Na jego terenie wyróżniono trzy formy geomorfologiczne: wysoczyznę morenową, ograniczoną martwym klifem Kępy Puckiej, zbocze pradolinne w części środkowej stanowiska, opadające w kierunku zatoki, i terasę akumulacyjną, przylegającą do kępy i brzegu zatoki (Król 1992, s. 295, fig. 3, Gołębiewski 1997, s. 152). Stanowisko zostało odkryte w 1894 roku, kiedy to miejscowy nauczyciel Meyrowski znalazł w pobliżu brzegu morskiego fragmenty naczyń glinianych i przedmioty z krzemienia. Pierwsze prace wykopaliskowe przeprowadził w tymże roku Hugo Con-

wentz, dyrektor gdańskiego muzeum. Jako botanik Conwentz zwrócił uwagę na związek osady z dawnym i obecnym środowiskiem przyrodniczym. W latach 1927–29 badania wykopaliskowe przeprowadził profesor Józef Kostrzewski z Poznania, przy współpracy wolontariusza i późniejszego profesora Konrada Jażdżewskiego. W 1930 roku, na podstawie przeprowadzonych badań, Kostrzewski wprowadził do literatury archeologicznej termin „kultura rzucewska”. O tym, jak zmieniał się krajobraz stanowiska, pisał w swoich *Pamiętnikach* Konrad Jażdżewski, który powrócił do Rzucewa w 1947 roku: „...Wtedy było to częściowo trawiaste zbocze, pobrużdżone ścieżkami wydeptanymi przez bydło, częściowo zaś poręba leśna z dołami po wykarczowanych pniach. Nb., kiedy znalazłem się tam znów po dwóch dziesiątkach lat, bo w r. 1947, już jako młody łódzki profesor wraz ze swymi studentami, zobaczyłem, że w miejscu, w którym znajdowały się ongiś nasze wykopy, rośnie las wcale gęsty i dość wysoki...” (Jażdżewski 1995, s. 51).

W 1984 roku Muzeum Archeologiczne w Gdańsku podjęło kontynuację badań wykopaliskowych. Do najważniejszych zadań należało ustalenie dokładnej lokalizacji stanowiska. Plan wykopu archeologicznego z badań prowadzonych w latach 1927–29, opublikowany przez Jana Żurka (1954, Plan), trudno było odnieść do stałych punktów w terenie. Zmieniło się też otoczenie osady, prawdopodobnie, w 1935 roku ówczesni właściciele Rzucewa zalesili miejsce prac wykopaliskowych. W ustaleniu dokładnej lokalizacji ważne okazały się 3 fotografie lotnicze wykopu archeologicznego, wykonane w 1929 roku (Król 2016, s. 82).

Badania archeologiczne prowadzone w latach 1984–2012 pozwoliły na określenie przybliżonego zasięgu osady, rozplanowania i rodzaju zabudowy. Odkryte zostały poziomy terasowe ze śladami chat słupowych. Do nielicznych obiektów mieszkalnych należały półziemianki. Przy chatach odkryte zostały miejsca oprawiania ryb i obróbki bursztynu. Na terenie przylegającym obecnie do plaży, a dawniej do istniejącego tu jeziora, zlokalizowana została pracownia obróbki siekier kamiennych i dłubanek oraz przystań. Na stanowisku wydzielono 4 poziomy osadnicze związane z epoką kamienia (Król, Schild 2009, s. 261). Uzyskano też materiały zabytkowe związane z wczesną epoką żelaza, ślady osadnicze z okresu wpływów rzymskich i osadnictwa z okresu średniowiecza. Osadnictwo pradziejowe i wczesnośredniowieczne występuje na terasie akumulacyjnej i w partii wysoczyzny morenowej. Obszar Cypla Rzucewskiego to teren dawnej wsi folwarczno-rybackiej zwanej Kruszwicą. Do dziś zachowały się dwa budynki mieszkalne, tzw. czworaki z XIX wieku. W trakcie badań odkryte zostały fundamenty dawnych chat rybackich i zabudowań gospodarczych pochodzących z pocz. w. XIX.

Już 1994 roku, na konferencji, która odbyła się z okazji 100-lecia odkrycia stanowiska rzucewskiego, pojawiły się plany utworzenia rezerwatu archeologicznego. W literaturze dotyczącej ochrony dziedzictwa archeologicznego podkreślano konieczność udostępniania stanowisk archeologicznych i podejmowania działań popularyzatorskich. Zwrócił na to uwagę Z. Kobyliński w artykule z 1998 roku: „... Tymczasem,

jeśli chcemy uzyskać szerokie poparcie społeczne dla niezbędnego przecież dla ochrony stanowisk archeologicznych ograniczenia prawa własności, musimy w umiejętny i atrakcyjny sposób prezentować szerokiej publiczności walory zabytków archeologicznych, nie tylko naukowe, ale także np. turystyczne. W wielu krajach europejskich prowadzi się obecnie intensywne działania zmierzające do wypracowania takiej formy udostępniania stanowisk archeologicznych zwiedzającym, aby przy zapewnieniu społecznego odbioru zawartych w nich wartości zabytkowych nie stwarzało to zagrożenia dla zabytkowej substancji. Również i w Polsce konieczne jest podjęcie intensywnych działań w tym kierunku...” (Kobyliński 1998, s. 274).

W 1998 roku wykonano opracowania analityczne i studia ochrony środowiska kulturowego i krajobrazu dla zespołu osadniczego w Rzucewie (Iżewska 1998, Lipińska 1998). W roku 2003 Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadziła nową formę ochrony krajobrazu kulturowego w postaci parku kulturowego. Tworzy się je w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi, charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Powołanie i utworzenie parku kulturowego realizuje Rada Gminy na podstawie swojej uchwały. W 2007 roku Rada Gminy Puck w planie zagospodarowania przestrzennego dotyczącego wsi Osłonino cz. północna zapisała utworzenie parku kulturowego w Rzucewie. Tekst planu zawierał informacje, że na terenie planowanego parku dopuszcza się lokalizacje obiektów związanych z funkcją parku kulturowego.

W 2008 roku Muzeum Archeologiczne w Gdańsku przedstawiło koncepcję utworzenia Parku Kulturowego (Król 2016, s. 89–92). Przedstawiono w nich wartości kulturowe, krajobrazowe, przyrodnicze i uwarunkowania wynikające z ochrony zabytków, przyrody i brzegu morskiego planowanego Parku, w tym:

- rozwój kulturowy (wartości archeologiczne) – obozowisko z okresu mezolitu z V tys. p.n.e., osadę łowców fok z przełomu III/II tys. p.n.e., osadę z przełomu er, osadę rybacką z okresu średniowiecza i czasów nowożytnych
- wartości historyczne – zachowane zabudowania osady rybackiej z przełomu XIX i XX wieku (2 czworaki i zabudowania gospodarcze), elementy kultu (krzyż i kapliczka), tradycja miejsca badań archeologicznych w strefie nadmorskiej
- wartości przyrodnicze i krajobrazowe – stanowisko do badań nad dawną fauną Bałtyku (foki, ryby), zróżnicowanie krajobrazowe (panorama Półwyspu Helskiego i Zatoki Puckiej).
- elementy kulturowe w otoczeniu Parku – pałac z XIX wieku wraz zabytkowym parkiem, Aleja Lipowa, ślady zabudowy folwarczej.

Rada Gminy Puck w 2008 roku podjęła uchwałę o utworzeniu Parku Kulturowego – Osada Łowców Fok w Rzucewie. W uchwale znalazły się zapisy dotyczące funkcji kulturowej i wynikające z tego zapisu warunki zagospodarowania terenu. W 2009 roku Wójt Gminy Puck zlecił opracowanie dokumentacji projektowej budowy Parku Kulturowego – Osada Łowców Fok w Rzucewie. Wymagało to przeprowadzenia

uzgodnień z Nadleśnictwem Wejherowo, które jest właścicielem części terenu stanowiska archeologicznego, oraz Wojewódzkimi Konserwatorami Zabytków i Przyrody, Urzędem Morskim i Nadmorskim Parkiem Krajobrazowym. Na terenie lasu planowano budowę rekonstrukcji archeologicznych: chaty słupowej, półziemianki, grobu i pieca, natomiast na terenie rolnym należącym do nadleśnictwa zaplanowano budowę platformy widokowej i parkingu. W pobliżu brzegu zatoki zaplanowano rekonstrukcje pracowni obróbki siekier kamiennych i dłubanek oraz „chatę szamana”. Wytyczono ścieżkę dydaktyczną na terenie Parku Kulturowego, zaplanowano też miejsce na ekspozycje archeologiczne. Na ten cel przewidziano odbudowę chaty kaszubskiej w miejscu odkrycia fundamentów budynku mieszkalnego i gospodarczego z połowy XIX wieku (ryc. 6). W projekcie przewidziany był też remont dróg dojazdowych. Głównym zadaniem archeologów, leśników, projektantów i władz samorządowych na etapie projektowania była zasada jak najmniejszej ingerencji w krajobraz nadmorski. Jedynym „obcym” obiektem jest platforma widokowa.

Budowę parku rozpoczęto w 2012 roku; Gmina Puck otrzymała dofinansowanie z funduszu rybackiego. Otwarcie Parku odbyło się w czerwcu 2013 roku. Obecnie Parkiem zarządza Ośrodek Sportu i Turystyki w Gminie Puck², natomiast Muzeum Archeologiczne w Gdańsku sprawuje opiekę merytoryczną – wspólnie realizowany jest program działań merytorycznych, edukacyjnych i popularyzatorskich. Coraz powszechniejsza tzw. turystyka krajoznawcza i kulturowa widoczna jest w ciągle rosnącej frekwencji odwiedzających wystawy. W tzw. chacie kaszubskiej znajdują się ekspozycje archeologiczne, prezentujące zabytki z rzucewskich badań i związane z pradziejami gminy Puck. Obok zrekonstruowanych obiektów archeologicznych postawione zostały rzeźby z drewna, przedstawiające naturalnej wielkości postacie ludzkie związane z życiem w dawnej osadzie. Przy piecu garncarskim znajdują się postacie garncarzy z naczyniami, a przy „chacie szamana” postać ludzka z widocznymi ozdobami bursztynowymi. Na terenie osady organizowane są turnieje, np. Pomorski Turniej w rzucaniu oszczepem z epoki kamienia i prezentacje, np. obróbka rogu i krzemienia. Odbywają się też wykłady o archeologii i historii regionu nadmorskiego. Park Kulturowy to też miej-

Ryc. 6. Rzucewo stan. 1, gmina Puck.
Fundamenty domu mieszkalnego z XIX w.
Fig. 6. Site 1 Rzucewo. Farm foundations
from XIX century

² Stałą obsadą Parku Kulturowego w Rzucewie to Panowie Krzysztof Garstkowiak i Piotr Rumanowski, pracujący pod kierunkiem Dyrektora Ośrodka dr. Jana P. Dettlaffa.

sce spotkań integrujących miejscową społeczność, jak np. Gminna Sobótka czy prezentacje wyrobów miejscowych twórców ludowych. Budowa parkingu i wytyczenie dróg dojazdowych ograniczyło niekontrolowany ruch samochodowy na terenie Cypla Rzucewskiego, powodującego niszczenie wydmy i lasu, którego runo ze względu na nadmorski charakter jest bardzo wrażliwe na wydeptywanie i rozjeżdżanie. Park jest miejscem odwiedzin mieszkańców i turystów szukających ciszy i spokoju. Zagospodarowanie Parku docenione zostało w konkursie „Najlepsza przestrzeń publiczna województwa pomorskiego”, w którym ta realizacja otrzymała wyróżnienie. Doceniono m.in. dobre wyeksponowanie wartości archeologicznych, wysoką wartość edukacyjną i adekwatną do miejsca ascetyczną oprawę krajobrazową. Warto zacytować opinię znawcy tematu Tomasza Błyskosa: „...warto podkreślić, że Osada Łowców Fok w Rzucewie, dzięki posiadanym doskonałym walorom krajobrazowym, jest najbardziej malowniczo położonym parkiem kulturowym w Polsce. Na tę ocenę składają się widoki dalekie – panorama Półwyspu Helskiego, zabudowania Rewy z niezwykle urokliwym tzw. Szpyrkim oraz widoczna w oddali krawędź Kępy Oksywskiej, a także umiejętne wykorzystanie tych walorów przez zastosowane rozwiązania funkcjonalne parku” (Błyskosz 2016, s. 72). Obecne zagospodarowanie Parku i uporządkowanie terenu może być jednak „pokusą”, aby wprowadzić nowe elementy zabudowy i zmienić przeznaczenie terenu z kulturowego na szeroko pojętą funkcję turystyczną.

OCHRONA, ZAGOSPODAROWANIE I ZARZĄDZANIE

Jest sprawą oczywistą, że człowiek nadal bywa bezradny wobec sił natury. Przykładem jest woda, która rozmywa i niszczy brzegi klifowe. W przypadku takich stanowisk, jak osada przyklifowa w Osłoninie, jesteśmy w stanie tylko rejestrować i dokumentować odkrywane w profilach obiekty archeologiczne. Większa część klifów nad Zatoką Pucką jest zalesiona, a tym samym niedostępna dla tradycyjnych badań powierzchniowych. Co możemy zobaczyć, idąc brzegiem morza? Warto tu przypomnieć przypadkowe odkrycie sprzed kilku lat, kiedy to dwójka młodych archeologów spacerując plażą zauważyła w profilu klifu wystające naczynie gliniane, które w czasie inspekcji terenowej okazało się popielnicą, zawierającą przepalone kości ludzkie (ryc. 7)³. Służby konserwatorskie chronią takie stanowiska poprzez dostępne im procedury prawne, jak: wpis do rejestru zabytków, zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego i planach urządzania lasów. Istotne jest też okresowe monitorowanie klifów, przynajmniej na tych odcinkach, w których odkrywano wcześniej materiały lub obiekty archeologiczne.

Zagospodarowanie obiektów archeologicznych to trudny temat. Zwróciła na to uwagę Agata Byszewska w swoim artykule *Podróż w czasie. Rekonstrukcja – destruk-*

³ Odkrycie to zgłosili do Muzeum Archeologicznego w Gdańsku studenci archeologii. Dokonano też ratowniczych badań archeologicznych, przeprowadzonych przez Krzysztofa Dyrkę i Danutę Król.

Ryc. 7. Naczynie gliniane zachowane w profilu klifowym Kępy Puckiej

Fig. 7. A ceramic vessel exposed in a cliff of Puck Holm

Ryc. 8. Elementy zagospodarowania na terenie Parku Kulturowego Osada Łowców Fok w Rzucewie, gmina Puck

Fig. 8. Some features of the Cultural Park in Rzucewo – Seal's Hunters Settlement

cja (2011, s. 28–32). Zagospodarowanie zabytków w tym i stanowisk archeologicznych spoczywa na właścicielach terenu. Jest bardzo ważne, aby jedną ze stron były władze samorządowe, które potrafiłyby dostrzec, że zabytki archeologiczne to też walor gminy, a nie tylko obowiązek dbania o nie. Dobrym przykładem jest tu Urząd Gminy w Pucku, który stał się właścicielem działki z kurhanem w Mieroszynie. W czasie badań wykopaliskowych wyprzedzających zabudowę, odkryto zachowany kurhan datowany na epokę brązu (Król 2000). Po przeprowadzeniu badań archeologicznych i zrekonstruowaniu kurhanu, ustalono z prywatnym właścicielem terenu⁴, że z powodów oczywistych kurhan wraz ze strefą ochronną nie może być zabudowany. W uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków podjęto decyzję, że działka z zachowanym kurhanem zostanie wydzielona i zlokalizowana w centrum układu komunikacyjnego planowanego osiedla mieszkaniowego. Obecnie przy kurhanie znajduje się tablica informacyjna, a dane o kurhanie w Mieroszynie znajdują się w materiałach promocyjnych gminy.

Utworzenie Parku Kulturowego w Rzucewie wynikało z zachowanych walorów archeologicznych, kulturowych i krajobrazowych. Park powstał dzięki współpracy archeologów, konserwatorów, leśników i samorządu Gminy Puck. Podziwu godna była determinacja gdańskich służb ochrony zabytków w zachowaniu walorów kulturowych Cypla Rzucewskiego⁵. Przesłaniem archeologów i konserwatorów zabytków było, aby budowa Parku nie stanowiła dużej ingerencji w krajobraz przyrodniczy i kulturowy (ryc. 8). Teren Parku jest obszarem bardzo atrakcyjnym krajobrazowo, a bezpośredni dostęp do brzegu jest powodem dużej presji inwestycyjnej. Początkiem problemu może być zmiana funkcji kulturowej na funkcję turystyczną terenu Parku Kulturowego. Gmina Puck zawsze racjonalnie i z poszanowaniem zasad ochrony zabytków realizowała swoje zadania⁶, dlatego jak sadzę Park Kulturowy w Rzucewie będzie nadal istniał i funkcjonował w swojej pierwotnej formie.

Przykłady dwóch stanowisk w Osłoninie i Rzucewie pokazują, jak złożonym zadaniem jest ochrona konserwatorska stanowisk położonych na styku ląd – morze. Służby konserwatorskie wypełniają swoje zadania zgodnie z obowiązującymi przepisami i określonymi procedurami formalno-prawnymi. Potrzebna jest jednak powszechna akceptacja dla podejmowanych przez nich działań związanych z ochroną dziedzictwa archeologicznego, i to zarówno przez samorządy lokalne, jak i samych archeologów

⁴ Właścicielem terenu był Pan Ryszard Jednachowski z Pucka, który działkę wraz ze zrekonstruowanym kurhanem przekazał Gminie Puck.

⁵ Słowa uznania należą się Wojewódzkim Konserwatorom Zabytków: Panom Marcinowi Gawlickiemu i Marianowi Kwapińskiemu i pełniącej obecnie tę funkcję Pani Agnieszce Kowalskiej, a także współpracującym z nimi Paniom: mgr inż. arch. Teresie Iżewskiej i dr hab. Bognie Lipińskiej, autorkom opracowań wartości kulturowych i krajobrazowych osady w Rzucewie.

⁶ Słowa uznania należą się Wójtowi Gminy Puck Tadeuszowi Puskarczykowi i Zastępcy Wójta Gminy Jerzemu Tkaczykowi, za działania podejmowane w celu powołania, budowy i funkcjonowania Parku w Rzucewie.

– badaczy. Nadmorski krajobraz kulturowy to też liczne stanowiska archeologiczne tzw. płaskie, o których informacje uzyskujemy z przypadkowych odkryć, a także planowanych badań powierzchniowych (Król, Rudnicka 1990, s. 101–119; Król 2017, s. 143–164) i coraz powszechniejszych badań nieinwazyjnych.

Adres autorki:

mgr Danuta Król

Muzeum Archeologiczne w Gdańsku

ul. Mariacka 25/26

80-833 Gdańsk

BIBLIOGRAFIA

Błyskosz T.

- 2016 *Osada Łowców Fok w Rzućewie na tle parków kulturowych w Polsce*, [w:] *Rytm życia, nowe perspektywy 1991–2016*. Gmina Puck, red. J.P. Dettlaff, s. 69–73.

Byszewska A.

- 2011 *Podróż w czasie. Rekonstrukcja – destrukcja*, „Kurier Konserwatorski”, t. 10, s. 28–32.

Dampz K.

- 1985 *Doświadczenia Muzeum Archeologicznego w Gdańsku w zakresie wykorzystania lak profilów*, „Pomorania Antiqua”, t. XII, s. 189–205.

Drwał J., Gołębiewski R.

- 1982 *Charakterystyka geomorfologiczna i hydrograficzna stanowiska archeologicznego w Osłoninie*, mpis, Muzeum Archeologiczne w Gdańsku.

Gołębiewski R.

- 1997 *Rzućewo and the Changes in the Natural Environment which Led to the Formation of the Settlement*, [w:] *The Built Environment of Coast Areas during the Stone Age*, red. D. Król, Gdańsk, s. 151–153.

Jażdżewski K.

- 1995 *Pamiętniki. Wspomnienia polskiego archeologa z XX wieku*, Łódź.

Iżewska T.

- 1998 *Studium ochrony archeologicznego zespołu osadniczego w Rzućewie gm. Puck. Środowisko Kulturowe*, mpis, Muzeum Archeologiczne w Gdańsku.

Kobyliński Z.

- 1998 *Polska: Ochrona dziedzictwa archeologicznego*, [w:] *Ochrona dziedzictwa archeologicznego w Europie*, red. Z. Kobyliński, Warszawa, s. 259–277.
2014 *Krajobraz jako pamięć*, [w:] *Archaeologica Hereditas*, 3, red. J. Wysocki, 13–22.

Król D.

- 1991 *Absolute chronology of the settlements of Rzućewo Culture in Poland*, [w:] *Die chronologie der regionalen grupen*, ed. C. Stahm, Freiburg im Br., s. 75–82.
1992 *The elements of settlements in Rzućewo culture*, „Praehistorica”, XIX, s. 291–299.

- 1997 *Excerpts from Archaeological Resarch at Rzucewo, Puck Region*, [w:] *The Built Environment of Coast Areas During Stone Age*, red. D. Król, Gdańsk, s. 135–150.
 - 2000 *Sprawozdanie z badań archeologicznych przeprowadzonych w Mieroszynie stan. 39, gmina Puck*, mpis Muzeum Archeologiczne w Gdańsku.
 - 2009 *Elementy zabudowy osady późnoneolitycznej na przykładzie Osłonina i Rzucewa*, [w:] *Aktualne problemy epoki kamienia na Pomorzu*, red. M. Fudziński, H. Paner, Gdańsk, s. 330–336.
 - 2016 *Od osady z epoki kamienia do Parku Kulturowego – Osada Łowców Fok w Rzucewie, Gmina Puck*, [w:] *Rytm życia, nowe perspektywy 1991–2016. Gmina Puck*, red. J.P. Dettlaff, Puck, s. 83–101.
 - 2017 *Osadnictwo pradziejowe i wczesnośredniowieczne na obszarach przylegających do pradolin rzek Płutnicy, Czarnej Wody i Redy*, [w:] *Pradoliny Pomorskich Rzek. Kontakty kulturowe i handlowe społeczeństw w pradziejach i wczesnym średniowieczu*, red. M. Fudziński, W. Świętosławski, W. Chudziak, Gdańsk, s. 143–164.
- Król D., Mikoś J., Kashyna-Pleskot I.
w druku *Park Kulturowy – Osada Łowców Fok w Rzucewie, gmina Puck – jako przykład współpracy archeologów z leśnikami.*
- Król D., Rudnicka D.
1990 *Stan rozpoznania archeologicznego terenu wysoczyzn nadmorskich w województwie gdańskim*, „Pomorania Antiqua”, XIV, s. 101–119.
- Król D., Schild R.
2009 *Elementy stratygrafii zespołu osadniczego z epoki kamienia w Rzucewie, gmina Puck, stanowisko I*, [w:] *Aktualne problemy epoki kamienia na Pomorzu*, red. M. Fudziński, H. Paner, Gdańsk, s. 261–267.
- Lipińska B.
1998 *Analiza elementów i studium uwarunkowań ekspozycyjnych krajobrazu kulturowego dla potrzeb ochrony zespołu archeologicznego w Rzucewie*, mpis Muzeum Archeologiczne w Gdańsku.
- Mapa
1910 *Mapa, Arkusz Reda*, maps.mapywig.org/m/German_maps/series/025_TK25/1376_Reda_1910.jpg, dostęp 25.06.2017.
- Miotk-Szpiganowicz G., Uścińowicz Sz.
2016 *Historia naturalna Zalewu i Zatoki Puckiej*, [w:] *Rytm życia, nowe perspektywy 1991–2016. Gmina Puck*, red. J.P. Dettlaff, Puck, s. 57–65.
- Subotowicz W.
1982 *Litodynamika brzegów klifowych wybrzeża Polski*, Gdańsk.
- Szwed J.
1968 *Sprawozdanie z badań osady kultury ceramiki sznurowej w Osłoninie, pow. Puck, w latach 1964–1965*, „Sprawozdania Archeologiczne”, t. 19, s. 17–22.
- Zaleszkiewicz L., Koszka-Maróń D.
2005 *Procesy aktywizujące degradację wybrzeża klifowego Zalewu Puckiego*, „Przegląd Geologiczny”, t. 53, nr 1, s. 55–88.
- Żurek J.
1954 *Osada młodszej epoki kamienia w Rzucewie*, „Fontes Archaeologici Posnanienses”, t. 4 (1953), s. 1–40.

DANUTA KRÓL

ARCHAEOLOGICAL SITES
IN THE COASTAL CULTURAL LANDSCAPE
ON THE EXAMPLE OSŁONINO AND RZUCEWO,
COMMUNITY PUCK

SUMMARY

The paper presents threats and development of archaeological sites located in a zone between the sea and land. Two selected sites from Puck Bay region exemplify natural threats as well as such determined by uncontrolled human activity connected with development of land. Sites situated near cliffs are in danger of subsidence as a result of washing away the base of scarp like for instance the Stone Age site Osłonino near Puck. Areas in vicinity of the sea were always considered attractive because of their landscape features and value as places for commercial activity, especially in tourist business i.e. camp sites or seasonal eating shops. The Rzucewo site can be a good example of planned development with preservation of landscape and cultural heritage. Except of Stone Age remains of a settlement there were detected also archaeological traces of roman and early medieval periods. During Middle Ages and Modern times there existed a fishing village under a name of Kruszwica. Archaeological excavations conducted on the site yielded information on general layout of the Stone Age settlement, its building constructions and economy. Of the former fishing village remained foundations of two houses. One of them was discovered during works within the Cultural Park project. Two buildings from the beginning of XX century – a farm and a roadside shrine were left in the modern landscape. The area of the site shows still undamaged seaside landscape with perfect view on Hel Peninsula. Preservation of these features was the main reason for creation of the Cultural Park – The Seal's Hunters Settlement in Rzucewo. Across the park, through area of former archaeological excavations, runs an educational path alongside which are reconstructions of post construction hut, semi-dugout, potter's kiln, grave and flint axes workshop. Besides there is also reconstructed Kashubian house where archaeological exhibitions with finds from Rzucewo and Puck district are displayed. The only intrusion into natural environment is panoramic platform raised at the verge of cliff. The creation of cultural park was a best solution to protect an archaeological, historical heritage as well as the landscape in this part of Baltic sea coast. Preservation and development of areas of landscape and cultural values demand co-operation between consevationists, archaeologists, landlords and local authorities. Proper development of such areas does not end the process of their preservation, extremely important is participation of local heritage office in their management afterwards because such a ventures tend to transform into strictly commercial business.

Translated by Zbigniew Borcowski